

прелиминарно су обрађени да би употпунили стратиграфске податке, али без детаљније обраде целокупног археолошког материјала датовање појединих слојева у овом извештају треба условно схватити.

Напоменимо, да су на истраженом сектору, вађењем камена током овог века, јако оштећени јужни бедем и јужни и западни зидови западне куле јужне капије, односно да су очувани само у темељној зони или чак у трагу.

¹ П. Петровић, Станице *Timacum* на путу *Naissus-Ratiaria* и античко насеље код села Равна, *Старинар* XXVI/1975, Београд 1976; П. Петровић – А. Лаловић, Антички град Тимакум код села Равна, *Развијтак* 2, Зајечар 1976; П. Петровић, Одбрамбени системи у антици, *Акција XIII Конгреса савеза археолошких друштва Југославије*, Нови Сад 1984; Р. Petrović, *Timacum Minus und die Kastelle in Timok – tal*, 13 *Limeskongress*, Aalen 1986; *Ibid*, *Inscriptiones de la Mésie Supérieure*, vol. III – 2, *Timacum minus – Romuliana*, Београд 1995; *Ibid*, Римљани на Тимоку, *Археологија источне Србије*, Београд 1997; П. Петровић – С. Јовановић, *Културно блато књажевачког краја, археологија*, Београд 1997.

² Теренским радовима руководили су мр Софија Петковић, сарадник Археолошког института у Београду и Светозар Јовановић, кустос Завичајног музеја у Књажевцу.

³ Археолошка ископавања трајала су од 25. 09. до 10. 10., а поред руководиоца теренских радова учествовао је, као члан екипе, Саша Милутиновић, фотограф Завичајног музеја у Књажевцу.

⁴ Унутрашњост источне куле јужне капије делимично је истражена у кампањи 1996. године, када су радовима на сектору јужне капије руководили археолози мр Весна Манојловић – Николић, са Филозофског факултета у Новом Саду и Марин Брмболић, из Завода за заштиту споменика културе у Панчеву.

⁵ Археолошка ископавања трајала су од 07. 09. до 01. 10., а поред руководиоца ископавања, као чланови екипе, учествовали су мр Мира Ружић, кустос Археолошке збирке Филозофског факултета у Београду и Саша Милутиновић, фотограф Завичајног музеја у Књажевцу.

⁶ П. Петровић – С. Јовановић, *op. cit.*, 20.

⁷ У северном зиду источне куле јужне капије узидан је део архитрава неке старије грађевине (храма ?) од белог мермера, као што су у овој фази на западној капији утврђења уграђивани делови старијих надгробних споменика. Очигледно је да је ова фаза утврђења зидана пред претећом опасношћу, у великој журби, са недостатком грађевинског материјала.

⁸ Идеална реконструкција јужне капије (*Porta praetoria*) дата је у П. Петровић – С. Јовановић, *op. cit.*, сл. 19.

⁹ Анализа узорака гвоздене згуре није извршена, али је вероватније да се ради о ливачким пењима, обзиром на њихов положај у оквиру утврђења, у близини истраженог дела занатског комплекса.

ВЕСНА БИКИЋ, Археолошки институт, Београд
ЈОСИП ШАРИЋ, Археолошки институт, Београд

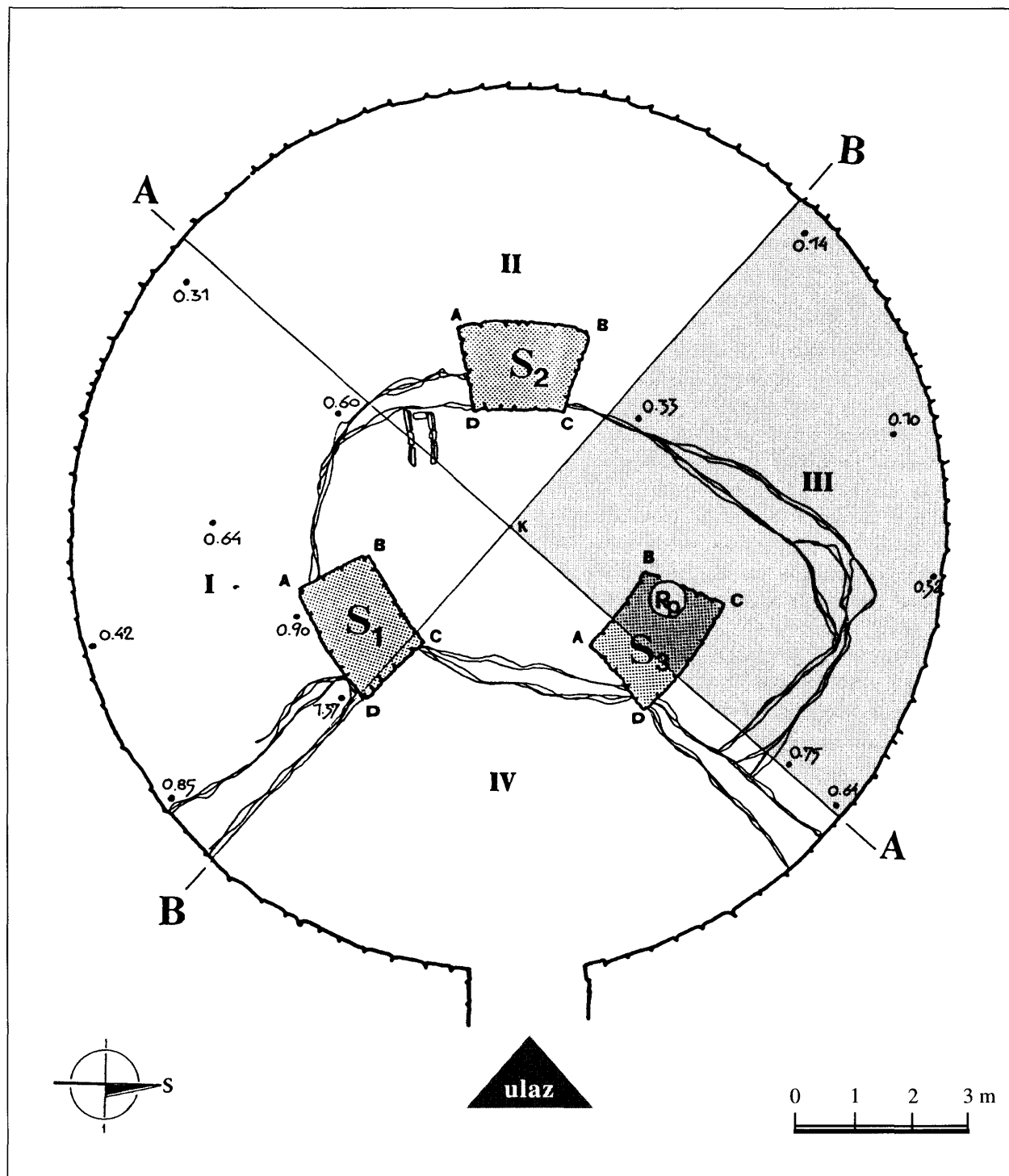
ИЗВЕШТАЈ О АРХЕОЛОШКИМ ИСКОПАВАЊИМА НА ЛОКАЛИТЕТУ РОМУЛИЈАНА – ГАМЗИГРАД У 1998. ГОДИНИ

Кула 19

Археолошка ископавања у кули 19 у 1998. години обављена су у периоду од 26. јуна до 27. јула, а одвијала су се у сегменту III, у којем су радови започети током кампање у 1997. години (сл. 1). На истраживаном простору северног сегмента III запажено је, као и у раније ископаном сегменту I, интензивно смењивање културних слојева, у веома сличном стратиграфском распореду. Извесне, мање неподударности у границама слојева између сегмента I и сегмента III, резултат су различитог интензитета коришћења простора куле, нужних нивелација терена и благог, али приметног пада свих слојева ка улазу у кулу, због потребе сталног раширивања те комуникације. У унутрашњости куле 19 може се пратити настанак и смењивање културних слојева у

раздобљу дугом готово пуна три столећа – од почетка 4. све до краја 6. века. Будући да је стратиграфија културних слојева, заједно са свим карактеристикама и покретним археолошким налазима детаљно објављена након ископавања у 1997. години,¹ наставком радова створена је основа да се разматрања усмере на шири план, који подразумева запажања особености у појединим епохама живота на овом простору. У том смислу, културну стратиграфију ове једне микроцелине на налазишту Ромулијана – Гамзиград представљају, за сада, три хоризонта.

Хронолошки оквир најстаријег, I хоризонта обухвата време изградње, као и коришћења куле у првобитној функцији, до времена првог рушења које је, највероватније, уследило убрзо, у току прве полови-

Слика 1. Основа куле 19

не 4. века (слојеви XIV–XIII, коте 195,83–196,20 m). Према прелиминарним подацима, добијеним у контролном рову који је отворен уз профил А'–К, темељ зида куле био је укопан у стерилни слој тамно-мрке, масне, јако набијене земље – смонице, која овде представља здравицу. Степенаста стопа теме-

ља изведена је веома правилно, уливањем у прецизно ископан темељни ров. Темељ је био грађен од мањих комада ломљеног камена, а као везивно средство коришћен је жућкасти крупнозрнасти малтер. Над здравицом, у нивоу непосредно испод темељне стопе, откривене су површине неправилног овал-

ног облика са малтером жућкастосиве боје. Ове малтерне зоне представљају малтернике, односно нивое са којих је започето грађење лица зида куле (коте 195,71–195,79 m). Слој над малтерницима садржи ситно грумење малтерног шута и веома мало ситног грађевинског материјала.

По завршетку градње кула је, по свему судећи, одржавана кратко, након чега почиње зарушавање. Од тог времена унутрашњост куле почиње да се користи као простор погодан за насељавање. Ову прву насеобинску етапу обележавају прво зарушавање кровне конструкције (слојеви XII–XI) и слојеви коришћења простора образовани над шутом од кровних опека, који су изражени кроз смењивање насеобинских нивоа и нивелационих слојева (слојеви X–VII). Поменути слојеви – XII–VII – налазе се између кота 196,20 и 197,45 m и представљају део јединственог, хоризонта II, чије је временски распон од средине 4. па до краја 5. или почетка 6. века. Евентуалне етапе у оквиру овог моћног и сразмерно широко временски опредељеног хоризонта на досадашњем степену истраживања није било могуће издвојити.

Јасан ниво у оба до сада истражена сегмента представља слој IX. У њему је откривено пет огњишта (означена бројевима 3, 4, 5, 8, 9), при чему је уз једно од њих, огњиште бр. 9, постојала и већа површина црвенкастомрке запечене земље, највероватније подница објекта на чијем се западном рубу оно налазило. Културни слој који се везује за овај стамбени ниво карактерише тамномрка растресита земља са местимичним прослојцима жутозелене, стерилне земље и мање или више израженим траговима гари. И слој VII се такође може сматрати насеобинским, мада је простор коришћења знатно мањи – ограничен је на западни део сегмента III. Два поменута стамбена нивоа издвајају се и количином и разноврсношћу покретних археолошких налаза. Поред већег броја керамичких посуда, из ових нивоа потичу и три фибуле (2 бронзане и 1 гвоздена), брозана украсна игла, бронзани шестар са украсним крацима, мали мермерни аван, шест керамичких жижака (зелено и мрко глеђосаних) и једно гвоздено копље. Из истих слојева потичу и нумизматички налази, према којима је и извршено датовање II културног хоризонта. Од четири до сада откривена, три су из слоја IX, док је мала бронза – тип *Salus Rei Publicae* (388–392. година) откривен прошле 1997. године.² Значајно је, такође, напоменути да су потврђена прошлогодишња запажања у вези са нивелационим слојевима, пре свега оно које се

односи на планирање грађевинског шута у централном делу куле, између стубаца.

Најмлађу етапу коришћења куле илуструју слојеви VI–I (коте 197,45–198,87 m). Дефинисани су као хоризонт III, чији је хронолошки оквир раздобље 6. века. Све ове слојеве карактерише већа концентрација грађевинског шута. Такође, није било могуће издвојити јасан ниво или нивое за које би се могао претпоставити стамбени карактер, мада се кроз слојеве запажају трагови развучених ватришта. Евентуално би се као стамбени могао означити ниво слоја VI, у коме је у сегменту I био део поднице једног већег објекта, док је ове године северно од објекта откривено огњиште (бр. 7) које се налазило уз лице зида, на средини лука у сегменту III. Основу огњишта чине једна цела и пет фрагментованих опека, као и једна мања кречњачка плоча, док источну ивицу огњишта фланкирају два мања, насатице постављена кречњачка блока. Огњиште је било покривено пепелом и гаром, док се уз западну ивицу учавала и мања зона запечене земље. Занимљиво је напоменути да у саставу земље која чини овај слој има изражених трагова горења, што се запажа и на покретном археолошком материјалу – керамичким и стакленим посудама. Код слојева образованим над овим нивоом запажен је већи пад ка улазу у кулу, што се подудара са ситуацијом запаженом раније, у јужном сегменту I.

Након завршетка ископавања у два сегмента унутар куле 19 стратиграфија културних слојева је унеколико јаснија. Уочене су, међутим, и мање различитости које се односе на распоред објеката, тиме и различит степен активности на овом простору. Интензитет коришћења северне половине куле 19, коју највећом мером заузима сегмент III, нешто је мањи у односу на јужну половину, с обзиром да је реч о осунчаној страни на којој лети температуре буду веома високе. Директна потврда о мањем коришћењу ове половине куле је нешто мања количина керамичких уломака, за четвртину мањи број покретних налаза него у сегменту I и три огњишта према шест колико их је било на супротној, јужној половини куле, у сегменту I, који је скоро цео дан у сенци. О нешто другачијим процесима наслојавања у сегменту III сведочи и издвојених 14 слојева, према II у сегменту I.

¹ В. Бикић, Ј. Шарић, Ромулијана, Гамзиград, Касноантичка утврђена палата, Кула 19, *Старинар* XLVIII, Београд 1997, 203–208.

² *Ibid.*, 206.